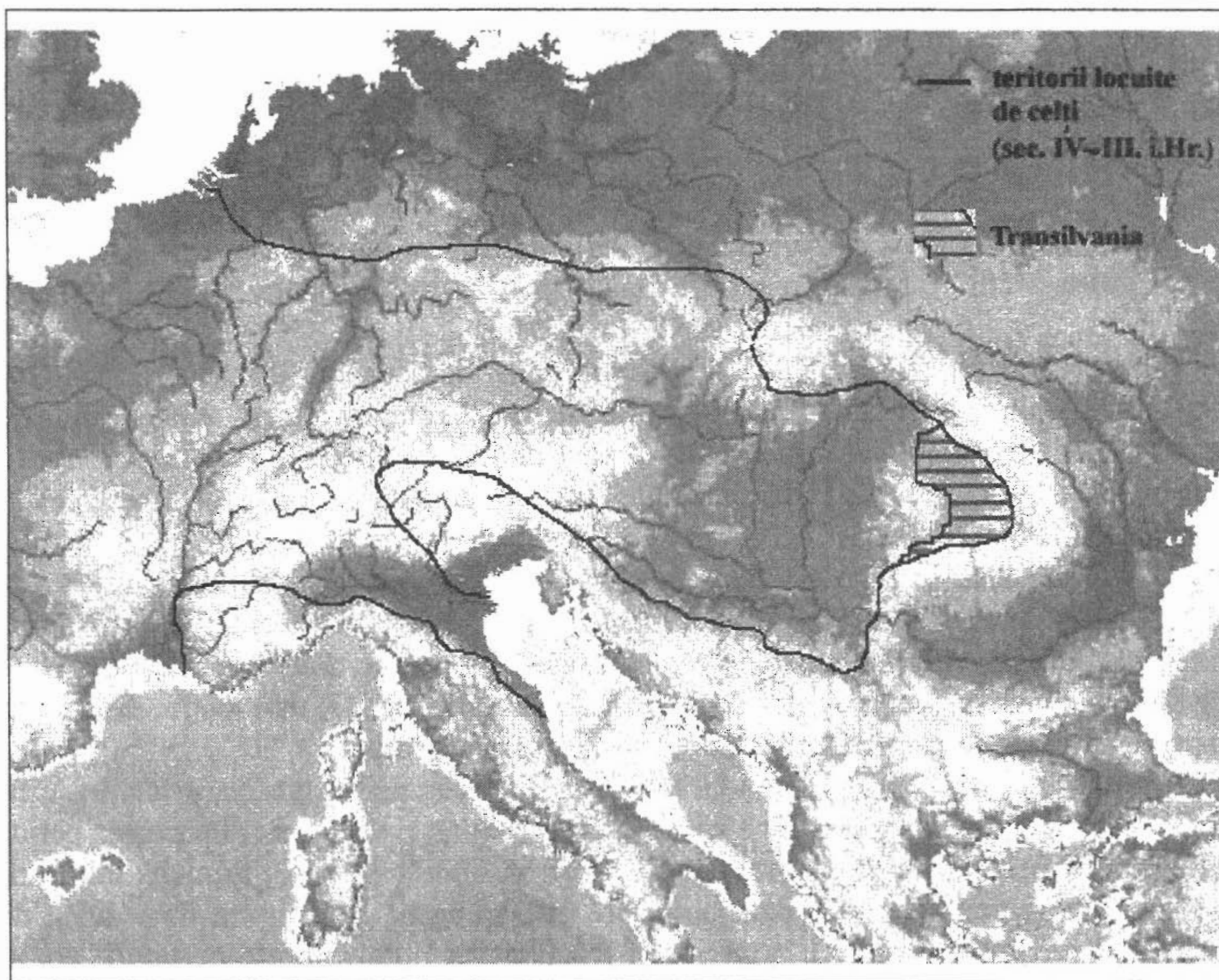

ISTORIA CELȚILOR ÎN TRANSILVANIA

Cercetarea amănunțită a civilizației celtice răsăritene nu a cunoscut o amploare la fel de mare precum a celei occidentale. Acest fapt s-a datorat și tradiției naționale ale acestor țări vest Europene, dintre care multe mai păstrează influențele „strămoșilor antici”. Lucrarea de față nu are scopul de a investiga un teritoriu atât de vast cum este Europa central-estică, ea referindu-se doar la întemeietorii culturii La Tène de pe teritoriul Transilvaniei (harta 1).

Harta 1. Răspândirea celților în Europa continentală

Termenul de epocă La Tène pentru cea de a doua vârstă a fierului apare cel dintâi într-o lucrare a lui Hildebrand din 1872, denumită astfel după localitatea cu descoperiri celtice, semnalată încă din secolul al XIX-lea din Elveția. În literatura de specialitate occidentală recentă apare un nou termen mai exact, care specifică aspectul de civilizație arheologică: „latenian”. În istoria Europei această epocă este marcată de afirmarea celților, însă zonal coincide și cu formarea altor triburi.

Celtic înseamnă apartenența la grupul vorbitorilor de limbă celtică, deci se pune accent pe specificul etnic, de aceea încercăm evitarea folosirii acestui termen în cazurile în care nu putem deosebi etnicul căruia aparține un complex sau obiect. La cercetătorii de la noi din țară, în ultima perioadă, a apărut tendința de a vorbi despre daco-celți sau celto-daci, înțelegând prin acestea o mixtură a celor două etnii istorice. Deoarece în cazul unor descoperiri din Latène-ul transilvănean într-adevăr pot fi surprinse materiale dacice în

complexele celtice, credem că acestea ar trebui puse mai degrabă pe seama schimburilor. Vasele lucrate cu mâna nu pot fi puse toate pe seama dacilor, în așezările celtice din zonele limitrofe fiind descoperite în cert context celtic asemenea vase, atribuite acestora din urmă¹. Totuși nu excludem posibilitatea unor amestecuri locale de populații, mai ales în așezări, cum este cea de la Lancrăm, cu o lungă durată de timp și cu material mixt, celtic și dacic, dar credem că generalizarea acestui fenomen este nefondată.

Din nefericire nu dispunem de izvoare literare, pe baza cărora am putea parcurge istoria comunităților celtice din Transilvania. Putem doar compara unele fenomene locale cu cele petrecute în Europa.

În intervalul dintre 600 și 500 î.Hr. în occident au loc primele contacte între lumea celtică și cea mediteraneană (greacă și etruscă), formându-se cultura care va marca o nouă etapă în istoria Europei. Primele menționări scrise ale lui Hecateu și Herodot referitoare la κελτοί, sau barbarii de la nord de Massalia, apar în perioada imediat următoare (500-400 î.Hr.)².

Comunitățile din estul continentului încă trăiesc în condițiile primei vârste a fierului. Pentru Transilvania de la sfârșit de secol 5 - început de secol 4 î.Hr., sunt semnalate puține descoperiri. Acestea sunt coiful de la Ocna Mureș, așezările de la Vârșolț, Zalău-„Valea Mâții” (ambele în județul Sălaj) și Alba Iulia-„Strada Munteniei” (județul Alba)³.

Sosirea celților în Transilvania este precedată de ocuparea Romei în 390/383 î.Hr. de tribul Senonilor, intrând astfel în sfera istoriografiei romane antice, marcând începutul numeroaselor izvoare literare referitoare la ei. Conduși de Brennos aceștia porniseră din zona Elveției, unde piesele celtice din Italia datate în această perioadă își găsesc cele mai apropiate analogii.

Nu vom analiza izvoarele literare care povestesc pornirea celților pentru a ocupa noi teritorii deoarece ele nu se referă la zona tratată. Constatăm doar, că acestea nu sunt contestate de descoperirile arheologice, care atestă pe baza noilor necropole plane cu morminte numeroase, o creștere demografică, straturi sociale mai puțin diversificate, presupunând lipsa de pământ, urmată de migrarea spre noi teritorii.

Nu ne este deci cunoscut fondul local transilvănean peste care sosesc celții. Această populație a pornit din zona cisalpină spre nord și a coborât pe Dunăre (din această perioadă datează descoperirile de la Sopron din Ungaria). Apoi au urmat primele infiltrări în Transdanubia și continuarea expansiunii spre est, ajungând în Crișana încă din a doua jumătate al secolului 4 î.Hr. În nord-vestul României simbioza dintre purtătorii grupului Sanislău-Nir și celți este atestată de formele ceramice hallstattiene în așezările noilor veniți. În aceeași perioadă comunitățile tracice din nordul și nord-estul Bazinului Carpatic nu sunt influențate de mișcarea de populație a celților, aceștia din urmă ne ajungând încă în acele regiuni⁴.

Pe baza afirmației lui Trogus Pompeius despre invazia concomitentă a celților în Italia și Pannonia, cercetătorul maghiar Szabó Miklós precizează data acesteia în jurul anilor 388-387 î.Hr.⁵ Pătrunderea grupurilor celtice în Transilvania a fost plasată de către Jean Moreau la sfârșitul secolului 5 î.Hr., pe când Ion Horațiu Crișan în legătură cu acest

¹ Némethi 1988, 110.

² Szabó 1971, 72.

³ Popa, Totoianu 2000, 76.

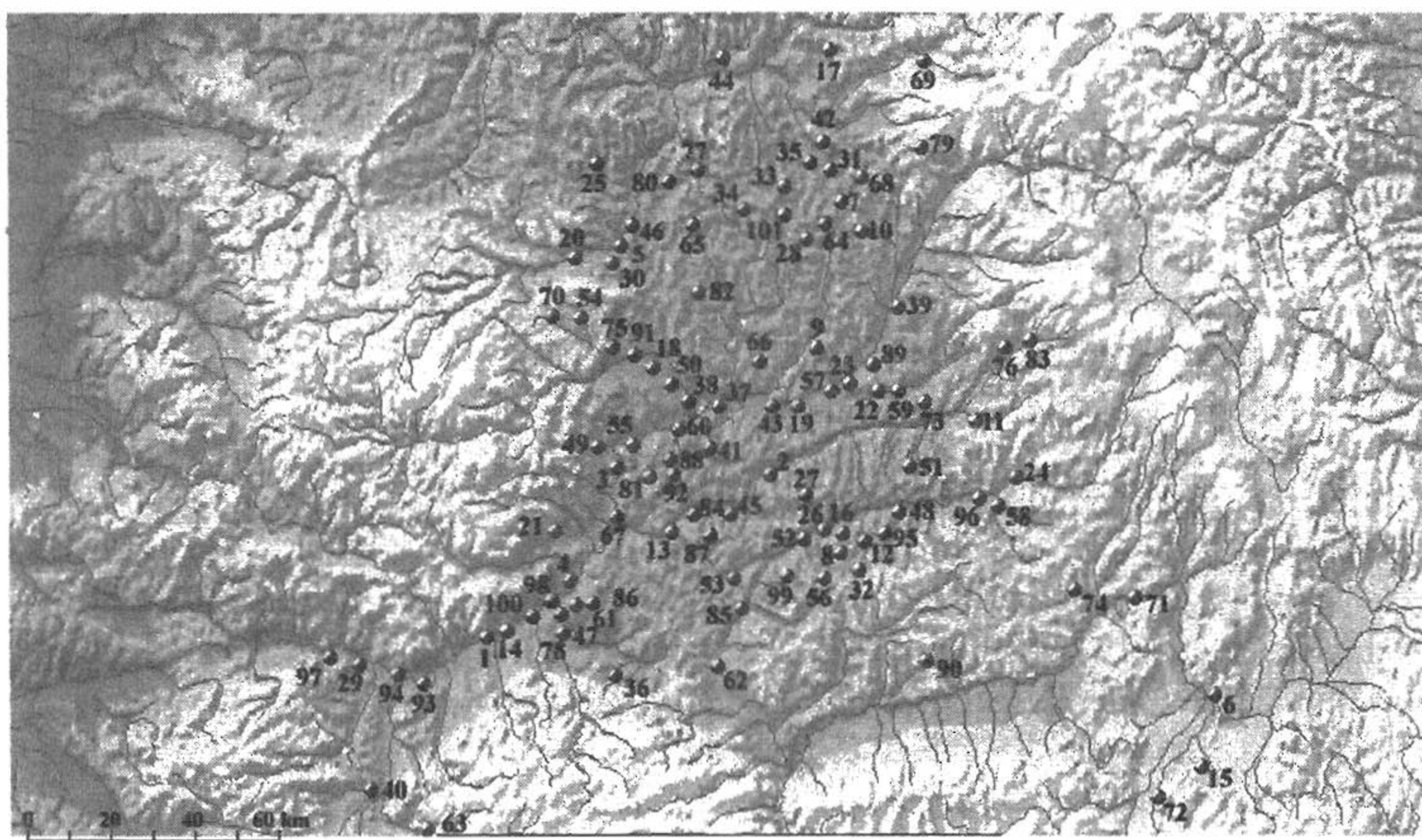
⁴ Rustoiu 2002, 62.

⁵ Szabó 1971, 11.

aspect sublinia anul 350 î.Hr. ca moment al infiltrărilor⁶. În ultima perioadă cercetătorii români încearcă punerea în legătură al ocupării Transilvaniei de către celți cu data primirii soliei acestora de către Alexandru cel Mare în jurul anilor 335/334, undeva la confluența Moravei cu Dunărea, la bariera imperiului macedonean. În fața unui regat bine încheiat s-a presupus retragerea celților în Transilvania.

Principala cale de pătrundere dinspre Câmpia Maghiară pare a fi fost pe Mureș, itinerar atestat de fibula descoperită la Pecica, județul Arad, datată într-o primă instanță în Lt.A⁷, mai recent redatată în Lt.B₁₆⁸, fiind deci cea mai vestică descoperire timpurie din România.

Cartografierea descoperirilor celtice din Transilvania pare a fi un sprijin destul de important atât pentru stabilirea căilor de pătrundere cât și pentru preferințele triburilor celtice pentru anumite forme de relief cum ar fi podișurile și văile râurilor (harta 2).

Harta 2. Descoperirile celtice din Transilvania

În opinia lui V. Zirra după sosirea grupurilor celtice în Transilvania de sud, aceștia găsesc aici comunități puternice de autohtoni, astfel vor avansa spre nord-vest. O altă ipoteză a aceluiași cercetător era pătrunderea concomitentă pe Someș și Mureș, așezându-se în zona de stepă a Transilvaniei unde găsesc o populație mai densă⁹. Cert este faptul că noii veniți sau așezat în zonele nepopulate de daci, între cele două triburi existând relații oarecum strânse. Ceramica lucrată cu mâna în context celtic sau a vaselor celtice lucrate la roată în cadrul descoperirilor dacice sunt rezultatul acestor contacte intense, frecvente și aparent pașnice.

După moartea lui Alexandru cel Mare începe epoca mercenariatului celtic în lumea elenistică. Este perioada când în urma luptelor dintre romani și tribul celtic al Senonilor (295 și 280 î.Hr.) scade afluxul transalpinilor în Italia. Tot acum se desfășoară expedițiile spre sud-vest. Principala acțiune cu interferențe pentru zona cercetată este expediția spre

⁶ Crișan 1974, 55.

⁷ Dörner 1972, 149, 154.

⁸ Rustoiu, Popa 2000, 254.

⁹ Zirra 1967, 108.

Tracia și în regatele diadohilor, începută în 279 î.Hr. și urmat de trecerea Hellespontului la chemarea lui Mithridates al II-lea în 278 î.Hr. În 276 î.Hr. la chemarea lui Ptolemaios Philadelphos celții apar ca mercenari chiar în Egipt.

Analogiile pieselor din Balcani de după expediția din 280–277 î.Hr. se găsesc în zona Rinului, Bavaria, Boemia și Moravia. Deci centrul de putere al invaziei poate fi pus în legătură cu aceste zone. Brățara de bronz cu opt semiove mari de la Isthmos¹⁰, datată pe baza cronologiei necropolei de la Pișcolt în Lt.B_{2b}, precum și alte piese similare unor descoperiri celtice transilvănene, evidențiază legătura celților din Transilvania cu zona de pornire a expansiunii. De asemenea, celții din Transilvania au fost implicați în operațiunile propriu-zise, fapt reflectat și prin existența ceramicii de factură sau de imitație greacă în descoperirile datate după expediție.

Acțiunile din Balcani, întreprinse într-o primă instanță de triburile estice, au fost urmate de orientarea dunăreană a unei părți din populația celtică central europeană, ceea ce va duce la separarea Celticii occidentale și orientale¹¹. În Galia sunt atestate primele emisiuni monetare, pe când în ceea ce privește estul Europei se fac simțite urmările incursiunilor balcanice asupra culturii materiale, cum ar fi apariția unor artefacte de influență tracică. În urma creșterii importanței elementului celtic, Celtica dunăreană se consolidează. În Transdanubia arheologia a surprins o mixare a celților și pannono-illirilor, respectiv a sciților, în Câmpia Tisei. Apar centre de putere cu toponimie specifică, precum Potaissa, Arrutum, Noviodunum, Aliobrix sau Carrodunum¹². Grupul Scordiscilor, condus de Bathantos s-a stabilit între Drava și Sava. Este perioada permanentelor mișcări de comunități și pentru Transilvania. Migrarea populației prezente de mai mult timp sau stabilirea unor grupuri de noi veniți este atestată prin creșterea cantitativă a descoperirilor datate în Lt.B₂ și Lt.C₁¹³.

După 225 î.Hr. în urma conflictelor între romani și tribul Boiilor, aceștia din urmă se retrag în Elveția. În 193 după înfrângerea definitivă în nordul Italiei, Boii vor apare și se vor stabili în Bazinul Carpatic până la expansiunea regatului dac sub Burebista. În 210 î.Hr. regatul celtic Tylis din Tracia cade, urmat de înfrângerea galaților de către Eumenes din 184 î.Hr. În ciuda înfrângerilor celții rămân un factor de neliniște pentru Grecia și Asia Mică. Din 250 î.Hr. datează primele emisiuni monetare din estul lumii celtice, apărute sub influență greacă. Scordiscii din zona Belgradului vor invada Macedonia în anul 141 î.Hr.

A doua jumătate al secolului 2 î.Hr. este perioada afirmării romane tot mai puternice. Este perioada acelor schimbări pentru Transilvania care vor pune capăt stăpânirii celtice. În 133 î.Hr. începe expansiunea romană spre zonele celtiberilor. Înaintarea spre Hispania și în sudul Galiei va avea loc în jurul anului 120 î.Hr. Tot acum vor înainta din zona Danemarcei populațiile germanice, precum Cimbrii, amenințând Bavaria, Boemia de sud, adică zona Boiilor, care vor rezista până în secolul următor, din care datează primele emisiuni monetare ale acestora. În 114 Cimbrii ajung și în interiorul Bazinului Carpatic. În Galia și centrul Europei acum începe perioada oppidană, pusă de unii pe seama primelor invazii ale triburilor germanice, pe când alți cercetători caută geneza urbanismului celtic într-o evoluție interioară a societății. Pentru zona cercetată de către noi această perioadă lipsește¹⁴. Dacă pentru unele teritorii Lt.C₂ și Lt.D înseamnă sfârșitul prezenței civilizației

¹⁰ Krämer 1961, 32, fig. 3, pl. 15 / 1-2.

¹¹ Szabó 1971, 72.

¹² Crișan 1980, 926.

¹³ Rustoiu 2002, 63.

¹⁴ Zirra 1997, 110.

celtice, pentru altele, precum Britania constituie începutul unei noi perioade prin invazia triburilor Belgiilor.

Pentru Transilvania, începutul de Lt.C₂ înseamnă încetarea bruscă al necropolelor¹⁵, pusă pe seama migrației unei aristocrații războinice de la sud de Carpați, probabil din zona Dunării oltene, care ar fi putut pune capăt dominației celtice din zona intra-carpatică¹⁶. Descoperirile celtice încetează o dată cu sfârșitul Lt.C₁. Este vorba despre o părăsire grabnică a teritoriului de către aceste triburi, care nu lasă în urmă tezaure. În privința acestui aspect situația arheologică de dincolo de Tisa este diferită, aici în urma conflictelor cu Burebista purtat de un nou val al celților, sau găsit tezaurele acestora pe Dunăre, de la Budapesta până la Viena¹⁷. Data părăsirii spațiului intra-carpatic poate fi greu stabilită. Deși Jan Filip data apariția civilizației celtice urbane în anul 120 î.Hr., în rândul cercetătorilor Celticii central europene a apărut tendința ridicării cronologiei oppida pentru Bazinul Carpatic cu începere de la 175 î.Hr. Cum în Transilvania nu s-a format această cultură a orașelor celtice, specifice centrului și vestului Europei, fiind perioada de dezvoltare a dacilor, plecarea primilor s-a petrecut înainte de cel de al treilea deceniu al secolului 2 î.Hr. Deși multă vreme se susținea teza asimilării celților de către dacii autohtoni, în lumina noilor descoperiri și examinări din ultimele decenii, precum și prin schimbarea modelului istoriografic român, această idee a fost abandonată de majoritatea cercetătorilor.

Relațiile dintre triburile celtice intracarpatică și cele extracarpatică sunt foarte vag documentate. Pentru teritoriile din afara arcului Carpatic este atestată prezența vremelnică, fără stabilitate a unor mici grupuri celtice, piesele specifice acestora provenind mai mult din relațiile comerciale¹⁸. Astfel spre est, în complexele culturii Poienesti-Lukașevka au fost identificate 13 puncte cu descoperiri de ceramică cu grafit (Borosești, Botoșana, Goroșova etc.)¹⁹. Aceste descoperiri a vaselor cu grafit în pastă nu depășesc linia Prutului, iar cele de la sud de Carpați sunt importuri scordisce²⁰. Tot în cadrul aceleiași culturi atribuită bastarnilor, la Lukașevka II a fost dezvelit un idol care purta pe gât un *torques* celtic²¹. Mai aproape, la Oniceni, zona Neamțului, s-a descoperit un depozit de unelte agricole, printre care și brăzdare de fier de tip celtic²², unelte neîntâlnite în descoperirile transilvănene. Depozitul se află în apropierea unei așezări dacice din secolele 1 î.Hr. și 1. d.Hr., astfel uneltele par a fi mai degrabă pradă de război sau achiziții comerciale, dar nici de cum nu atestă prezența unor grupuri celtice, care nu trec spre est linia Carpaților.

Situația diferă în cazul zonelor aflate la sud și sud-vest de Transilvania, unde în timpul expansiunii celților s-au stabilit Scordiscii. Conexiunea relațiilor politice, comerciale sau spirituale ale celor două comunități sunt datorită viitoarelor cercetări. De acum putem face unele aprecieri referitoare la similitudini sau schimburi comerciale, cum ar fi cazul lanțului de fier descoperit la Corlatele, care seamănă cu lanțurile transilvănene cu verigi în opturi și decorate cu pandantive, fiind podoabe feminine, încadrate în tipul 2-

¹⁵ Crișan-Rustoiu-Palkó 1995, 38.

¹⁶ Rustoiu 2002, 56.

¹⁷ Macrea 1956, 125.

¹⁸ Kruta 2001, 105.

¹⁹ Rustoiu 1992, 143; 1993, 132, 1; Tkaciuk 1994, 231; Rustoiu, Popa 2000, 253.

²⁰ Rustoiu, Popa 2000, 253.

²¹ Tkaciuk 1994, 230, fig. 8 / 20.

²² Teodor 1984, 124–126.

Dèchelette sau 4-Filip, sau mormântul de incinerare de la Bălava datat în Lt.C. având ca inventar o spadă, un cuțit de luptă, un umbo, precum și o lance îndoită²³.

Vasele de factură sau imitație grecească de la Aiud, necropola 1 de la Ațel, Bratei (un *lekythos*), Cepari (un *lekythos*), Ilișua (un crater), Lancrăm (două *kuntharoi*, *pythoi*) și Șeica Mică (un skyphos) pot proveni din relații comerciale cu orașele pontice.

Unele artefacte din complexele celtice transilvănene au fost aduse din vest, pe când altele au ajuns aici prin contactele ulterioare ocupării Transilvaniei. În acest ultim caz se încadrează fibula de tip Bölcske descoperită la Pruniș și care se pare că a fost fabricată într-un atelier din zona Dunării Mijlocii²⁴. Cele mai semnificative centre de putere din Bazinul Carpatic se aflau în nord-vestul României și nord-estul Ungariei de astăzi, pentru zona dintre Dunăre și Tisa descoperirile semnalate fiind puține, ca mai apoi un nou centru să fie atestat arheologic în Transdanubia, pe cursul mijlociu al Dunării²⁵. În acest context cele mai apropiate analogii pentru artefactele descrise se găsesc printre vestigiile din Ungaria de sud-est, în zona Crișurilor, în nord-vestul României și pe cursul superior al Tisei²⁶.

Bazinul Carpatic este locul de adunare al cetelor din vest respectiv teritoriul de unde va porni invazia în Balcani. Brățara de la Finike și fibula de la Delos sunt unele dintre cele mai elocvente mărturii ale participării celților din Bazinul Carpatic²⁷.

BERECKI SÁNDOR

Universitatea „1 Decembrie 1918”

Alba Iulia

ANEXĂ

Harta 2. Localitățile cu descoperiri celtice (denumirea română, maghiară și germană)²⁸

1. Acmariu, Akvár (jud. Alba)
2. Adămuș, Ádamos (jud. Mureș)
3. Aiud, Nagyenyed, Strassburg (jud. Alba)
4. Alba Iulia, Gyulafehérvár, Karlsburg (jud. Alba)
5. Apahida (jud. Cluj)
6. Araci, Árapatak (jud. Covasna)
7. Archiud, Mezöerked, Arkeden (jud. Bistrița-Năsăud)
8. Ațel, Ecel, Hetzendorf (jud. Sibiu)
9. Band, Mezöbánd (jud. Mureș)
10. Băița, Mezöbanyica, Gindusdorf (jud. Mureș)
11. Bezidu Nou, Bözödújfalú (jud. Mureș)
12. Biertan, Berethalom, Birthälm (jud. Sibiu)
13. Blaj, Balázsfalva, Blassendorf (jud. Alba)
14. Blandiana, Maroskarna (jud. Alba)
15. Brașov, Brassó, Kronstadt (jud. Brașov)
16. Bratei, Baráthely, Pretai (jud. Sibiu)

²³ Popescu 1963, 403–406.

²⁴ Rustoiu, Popa 2000, 255.

²⁵ Maráz 1977, 47, Szabó 1971, 16.

²⁶ Maráz 1977, 47, nota 6.

²⁷ Szabó 1977, 52; 1998, 1638.

²⁸ Lista a fost elaborată folosind Suciu 1967.

17. Cepari, Csépán, Tschippendorf (jud. Bistrița-Năsăud)
18. Cheile Turzii, Tordai hasadék, Tordaer Schlucht (jud. Cluj)
19. Cipău, Maroscsapó (jud. Mureș)
20. Cluj-Napoca, Kolozsvár, Klausenburg (jud. Cluj)
21. Craiva, Királypataka, Königsbach (jud. Alba)
22. Crăciunești, Karácsonyfalva (jud. Mureș)
23. Cristești, Maroskeresztúr (jud. Mureș)
24. Cristuru Secuiesc, Székelykeresztúr, Kreutz (jud. Harghita)
25. Dăbâca, Doboka (jud. Cluj)
26. Dârlos, Darlac, Durles (jud. Sibiu)
27. Delenii, Magyarsáros, Kleinferken (jud. Mureș)
28. Delureni, Mezőújlak (jud. Bistrița-Năsăud)
29. Deva, Déva, Schlossberg, Dimrich, Denburg (jud. Hunedoara)
30. Dezmir, Dezmér (jud. Cluj)
31. Dipșa, Dipse, Dürrbach (jud. Bistrița-Năsăud)
32. Dupuș, Táblás, Tobsdorf (jud. Sibiu)
33. Fântânele, Szászújös, Eisch (jud. Bistrița-Năsăud)
34. Feldioara, Melegföldvár (jud. Cluj)
35. Galații Bistriței, Galacfalva, Heresdorf (jud. Bistrița-Năsăud)
36. Gârbova, Szászorbó, Unwegen (jud. Alba)
37. Gheja, Marosgécse (jud. Mureș)
38. Gligorești, Sösszentmárton (jud. Cluj)
39. Gornești, Gernyeszeg, Kertzing (jud. Mureș)
40. Hăteș, Hátszeg, Wallenthal, Hotzig (jud. Hunedoara)
41. Heria, Hari (jud. Alba)
42. Herina, Harina, Mönchsdorf (jud. Bistrița-Năsăud)
43. Iclod, Iklód (jud. Cluj)
44. Iernut, Radnót, Radnuten (jud. Mureș)
45. Ilișua, Alsóilosfalva (jud. Bistrița-Năsăud)
46. Jidvei, Zsidve, Seiden (jud. Alba)
47. Jucul de Sus, Felsőzsuk (jud. Cluj)
48. Lancrăm, Lámkerék (jud. Alba)
49. Laslea, Sászszenzlászló, Gross-Lasseln (jud. Sibiu)
50. Lopadea Veche, Oláhlapád (jud. Alba)
51. Luncani, Aranyosgerend (jud. Cluj)
52. Măgheruș, Küküllőmagyarós, Manierisch (jud. Mureș)
53. Mediaș, Medgyes, Mediasch (jud. Sibiu)
54. Micăsasa, Mikeszásza, Feigendorf (jud. Sibiu)
55. Micești, Mikes (jud. Cluj)
56. Micoșlaca, Miklóslaka (jud. Alba)
57. Mojna, Százmuzsna, Meschen (jud. Sibiu)
58. Morești, Malomfalva, Mühlendorf (jud. Mureș)
59. Mureni, Szederjes, Neuflaigen (jud. Mureș)
60. Murgești, Nyárádszentbenedek (jud. Mureș)
61. Noșlac, Marosnagylak (jud. Alba)
62. Oarda, Felsőváradja (jud. Alba)
63. Ohaba Ponor, Ohábaponor (jud. Hunedoara)
64. Orosfaia, Oroszfája (jud. Bistrița-Năsăud)
65. Palatca, Magyarpalatka (jud. Cluj)
66. Papiu Ilarian, Mezöbodon (jud. Mureș)
67. Peștealca, Pacalka (jud. Alba)
68. Pintic, Szászpéntek, Pintak (jud. Bistrița-Năsăud)

69. Prudul Bârgăului, Borgóprund, Gross Borgo (jud. Bistrița-Năsăud)
70. Pruniș, Magyarszilvás (jud. Cluj)
71. Racoșul de Jos, Alsórákos, Ruekesch (jud. Brașov)
72. Râșnov, Barcarozsnyó, Rosenau (jud. Brașov)
73. Roteni, Harasztkerék (jud. Mureș)
74. Rupea, Köhalom, Reps (jud. Brașov)
75. Sândulești, Szind (jud. Cluj)
76. Sărăteni, Sóvárad (jud. Mureș)
77. Sântioana, Vasasszentivány (jud. Cluj)
78. Sebeș, Sebes, Mühlbach (jud. Alba)
79. Sebiș, Sajófelsősebes, Ober-Schebesch (jud. Bistrița-Năsăud)
80. Sic, Szék (jud. Cluj)
81. Silivaș, ●láhszilvás (jud. Alba)
82. Soporul de Câmpie, Mezőszopor (jud. Cluj)
83. Sovata, Szováta, Sowata (jud. Mureș)
84. Spini, Lunca Târnavei, Kistövis, Bleschdorf (jud. Alba)
85. Șeica Mică, Kisselyk, Kleinschelken (jud. Sibiu)
86. Șeușa, Sospatak, Salzbach (jud. Alba)
87. Șona, Szépmező, Schöna (jud. Alba)
88. Șpălnaca, Ispánlaka (jud. Alba)
89. Târgu Mureș, Marosvásárhely, Neumarkt am Meresch (jud. Mureș)
90. Toarcia, Kisprázsmár, Tarteln (jud. Brașov)
91. Turda, Torda, Thorenburg (jud. Cluj)
92. Turdaș, Tordos (jud. Hunedoara)
93. Turdaș, ●láhtordos (jud. Alba)
94. Uroi, Arany (jud. Hunedoara)
95. Valchid, Váldhid, Waldhütten (jud. Sibiu)
96. Vânători, Héjjasfalva, Teufelsdorf, Diwaldsdorf (jud. Mureș)
97. Vețel, Vecel (jud. Hunedoara)
98. Vințul de Jos, Alvinc (jud. Alba)
99. Vorumloc, Valea Viilor, Nagybaromlaka, Wurmloch (jud. Sibiu)
100. Vurpăr, Vurpód, Burgberg (jud. Alba)
101. Zoreni, Lompérd, Lampert (jud. Bistrița-Năsăud)

BIBLIOGRAFIE

Crișan 1974	- I. H. Crișan, <i>Descoperiri celtice păstrate în Muzeul Județean Arad în Ziridava</i> , 3-4. 37-86 [rez. germ]
Crișan 1980	- I. H. Crișan, <i>Rapports entre la culture geto-dace et la culture celtique</i> , în <i>Actes du 2e Congres International de Thracologie</i> , București, 1, 423-427.
Crișan, Rustoiu,
Palkó 1995	- I. H. Crișan, A. Rustoiu, A. Palkó, <i>Descoperiri celtice la Pruniș (județul Cluj)</i> , în <i>Ephemeris Napocensis</i> , 5, 27-46 [rez. germ]
Dörner 1972	- E. Dörner, <i>Urme celtice pe teritoriul arădean</i> în <i>RevMuz</i> 2, 9, 149-154.
Krämer 1961	- W. Krämer, <i>Keltische Hohlbuckelringe vom Isthmus von Korinth</i> , în <i>Germania</i> , 1-2, 39, 32-41.
Kruta 2001	- V. Kruta, <i>Celții</i> , Editura Corint, București, 2001.
Macrea 1956	- M. Macrea, <i>Burehista și celții de la Dunărea de Mijloc</i> , în <i>SCIV</i> , 1-2, 7, 119-136 [rez. rus și fr.]

- Maráz 1977 - B. Maráz, *Délkelet Magyarország La Tène korának kronológiai kérdései*, in *ArchÉrt*, 1, 104, 47–64 [rez. germ].
- Németi 1988 - J. Németi, *Necropola Latène de la Pișcolt, județul Satu Mare (I)*, in *Thraco-Dacica*, 1–2, 9, 49–73, [rez. germ].
- Popescu 1963 - D. Popescu, *Două descoperiri celtice din Oltenia*, in *SCIV*, 2, 14, 403–412 [rez. rus și fr.].
- Rustoiu 1992 - A. Rustoiu, *A Celtic Ceramic Import in the Getic Settlement of Sucidava Celei*, in *Symposia Thracologica*, 9, 1992, 143–144.
- Rustoiu 1993 - A. Rustoiu, *Observații privind ceramica La Tène cu grafit în pastă din România*, in *Thraco-Dacica*, 1–2, 14, 131–142.
- Rustoiu 2002 - A. Rustoiu, *Habitat und gesellschaft*
Aurel–Pop, Horia–Ursuțiu, Adrian–Gogâltan, Florin–Gudea, Alexandru.
Habitat und gesellschaft
ende des 2. jahrtausends v. Chr. zum anfang des 1 jahrtausends n. Chr., Cluj-Napoca
- Rustoiu, Popa 2000 - A. Rustoiu, C.I. Popa, *Câteva probleme privind ceramica Latène cu grafit în pastă în Dacia preromană*, in *ActaMP*, 1, 23, 253–270 [rez. germ.].
- Suciu 1967 - C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, volum I–II, Academia RSR, București.
- Szabó 1971 - M. Szabó, *A kelták nyomában Magyarországon*, Corvina, Budapest
- Szabó 1977 - M. Szabó, *A kelták*, In Kovrig Ilona, *Magyarország népeinek története az őskortól a honfoglalásig*, Budapest
- Szabó 1998 - M. Szabó, *A kelták Magyarországon* in *Élet és tudomány* 51–52, 1636–1638.
- Teodor 1984 - S. Teodor, *Descoperiri din epoca Latène în zona Neamțului*, in *Thraco-Dacica* 1–2, 5, 123–137 [rez. fr.].
- Tkaciuk 1994 - M. Tkaciuk, *Manifestări culturale din secolele V–I. a.Ch.*, in *Thraco-Dacica* 1–2, 15, 215–256 [rez. eng.].
- Zirra 1967 - V. Zirra, *Un cimitir celtic în nord – vestul României*, Baia Mare
- Zirra 1997 - V. V. Zirra, *Contribuții la cronologia relativă a cimitirului de la Pișcolt. Analiză combinatorie și stratigrafie orizontală*, in *SCIVA*, 2, 48, 87–137 [rez. germ].

THE HISTORY OF THE CELTS IN TRANSYLVANIA

SUMMARY

In Europe the second epoch of iron is marked by the affirmation of the Celts, but regionally it coincides with the formation of other tribes. Celtic means belonging to the group of the Celtic language speakers, so the emphasis is laid on the ethnic specificity. Consequently, we support the avoidance of using this term in the cases in which we cannot differentiate the ethnic to which a complex or an object belongs.

Unfortunately, we do not have literary evidence, which could trace the history of the Celtic communities in Transylvania. We can only compare some local phenomena with those happened in Europe.

We are not aware of the local Transylvanian to which the Celts come. We consider that the occupation of Transylvania by the Celts coincides with the date of receiving the mission by Alexander the Great around 335/334, somewhere at the confluence of the Moravia with the

Danube, at the border of the Macedonian empire. The cartography of the Celtic discoveries in Transylvania seems to be a rather important support for both the establishment of their coming traces and for the preferences of the Celtic tribes for certain relief forms (map 2).

After Alexander the Great's death starts the age of the Celtic mercenaries in the Hellenistic world. The actions in the Balkans made first by the Eastern tribes were followed by the Danube orientation of some parts of the Celtic population from Central Europe, which is a fact which will lead to the separation of the Celtic population between the Occidental and the Oriental ones. For Transylvania, the beginning of Lt.C2 means the sudden ceasing of the necropolis, due to the migration of a warrior aristocracy from the Southern part of the Carpathians, which could have ended the Celtic domination within the Carpathians arch. What we know for sure is that the Celtic discoveries cease at the end of Lt.C2.

The relations between the Celtic tribes inside and outside the Carpathians are vaguely documented. The situation differs in the case of the regions in the Southern and South-Eastern Transylvania, where during the expansion of the Celts, another Celtic tribe settled: the Scordics.

In conclusion, we can thus state that the archaeological information and the methods of archaeological interpretation, in spite of the lack of written information, ensure important data regarding the history of the Celtic communities in Transylvania.